

LO MON INVISIBLE

EN LA

LITERATURA CATALANA

ESPRES passá més avant trová l' ànima d' un Cavaller que era estat Governador del Vescomptat, perque havia posat confusió entre los vassalls y lo Marqués. ¹

Despres se girá dit Porter y veu l' ànima d' un Doctor anomenat Misser Maduixer, que fou assessor de dit vescomptat molt temps ó molts anys, lo qual quan morí se

¹ Aixís en la copia de 1621; mes en las següents se llegeix: en la de 1646. «Y després passa més avant y trobá l' ànima de Mr. Phelip Roger de la Vila de Calella, procurador que fench de dits vescomptats que lo Excellentíssim Marqués d' Aytona comprá dits vescomptats y dit Roger fench lo qui posá disenció entre los vasalls y Senyor.— 1795... l' ànima de Feliph Roger de Calella, governador que fou de dit Vescomptat y fou lo primer perque lo Excm. Sr. Marqués de Itona comprá dit Vescomptat y dit Roger era ayo de don Felip Roger, (: de dit Marqués :) que de poch ha que son nobles.

trobá un llibre escrit de sa ma, de memorias, en lo qual deya com ell havia sentenciat á tal y á tal, anomenantlos á tots, y aixís los posats en galeras, y las cantitats que havia hagudas y rebudas, y per quinas personas ho havia fet, y entre altres partits se 'n trobá un en dit llibre que havia rebudas 25 lliures de sentenciar un home á mort, y lo anomena. Dit llibre lo veu y tingué en sas mans propias lo Misser Pujades Doctor en dret y advocat de pobres. ¹

Y diu també que veu un altre assessor de Hostalrich qu' es deya Misser Germá, assentat en una cadira de foch per haver faltat á son ofici.

Després se girá dit Porter y veu l' ánima de Mossen Gelmar Bonsoms, Notari que prengué lo seu dit acte de escancellació y aixís encontinent quel veu feu una gran exclamació dient: «Válgam Deu, Mossen Bonsoms, que hajau feta tal maldat de haber pres la escancellació del acte del debitori que mon pare y jo firmárem en poder vostre, y que mon pare quan vivia, pagá dita quantitat y li escancellareu lo acte de devitori y vos prengueru dit acte, y que no hajau assentat ni en lo marge de dit acte de debitori com teniau obligació ni en altra part que may s' haja trobada memoria, ni jo men recordi, ni mon pare vos escrigué confiant de vos, y are al cap de tant temps estant jo descuidat de assó, en virtut del tal acte de debitori, son vinguts tots los oficials d' Hostalrich y me

¹ Breu y compendiosament s' ocupa de Misser Maduixer lo manuscrit de 1646 puig en ell solament se expressa lo següent: «Y després se gira y veu un Doctor anomenat Madoxer que fonch assessor de dits vescomptats.» En cambi lo de 1795 refereix dit passatge en estos termes: «Després veu la Anima de Misser Maduixer que avia estat assessor de dits Vescomptats, y quan morí dit Maduixer se li trová un llibre de sa ma propia escrit, lo qual deya que avia sentenciat á mort y á galeras á tal y á tal per interessos, posant las diadas de dits sentenciats, las quantitats que avia rebudas y per las personas que ho avia fet, y entre altres partits avia rebut 25 lliures per aver sentenciat á un home que també lo anomenava, y dit Pera Porter llegí dit llibre y lo tingué en son poder lo Magnífich Doctor Pujades advocat de pobres, home digne de tot crédito.»

han pres y inventariats` tots mos bens y heretats! Jo no tinch diners per pagar las despesas: los he promés que si me deixavan anar á Massanet per tot demá los portaria diners pera pagarlos, y ells son estats contents y me han deixat anar ab una manlleuta que per tot demá tinch de esser tornat.»—Encontinent lo Dimoni, que havia portat á dit Porter en lo Infern, fou aquí y digué á dit Bonsoms:—«¿Es veritat lo que Pere Porter diu?»—Y dit Bonsoms digué:—«Sí, y per aixó estich jo en aquest lloch: per aquest acte estich jo condemnat en lo Infern.»—Y dit Porter ohint Infern, cridá grans crits de Jesus y de Maria, dient:—«Salvaume, no 'm desamparéu!»—Y encontinent fou allí una legió de Dimonis los quals digueren á que era allí vingut á donarlos tals torments anomenant á aquells sants noms que ells tant aborrian, que en oirlos sols los donava més torments que lo foch que patian los condemnats; y aixís digueren á dit Bonsoms Notari, pegantli grans colps y fentli passar grans torments, que digué á dit Porter lo lloch ahont trobaria lo dit acte de escancellació de dit debitori, porque no podian sofrir á dit Porter quan invocaba los noms de Jesus y Maria. Y dit Bonsoms Notari, en lo mateix punt digué anás á sa casa, la qual tenia en la vila de Hostalrich, que en la sala de dita casa trobaria un armari y devant d' ell á set rajolas de la paret alsás desde la set fins á las dotze, que mirás y cercás bé que allí trobaria un manual petit de firmes d' actes y que á las vint y set fullas trobaria dit acte de escansellació de dit debitori per lo qual acte estaba condemnat en lo Infern, per quan no lo assentá en lo marge de dit debitori, com tenia obligació, per ocasió que s' havia barellat ab son pare y per dita causa ho feu. Y oides estas paraulas dit Pere Porter digué: «Jo, donchs, só en lo Infern!» y cridá á les hores: «Jesus, Maria, no 'm desampareu.» Y los Dimonis donaren grans crits contra ell sens ferli ningun dany.

A més de assó dit Pere Porter se girá y veu alguns Doctors del Real Consell los quals ell havia conegut molt

be, y entre altres, á Misser Ubach, á Misser Puig y á Misser Benach y á molts altres, los quals quan vivian deyan que eran Deus de la terra. ¹

Després dit Pere Porter mirá de l'altra part y veu molts Notaris del criminal, entre los quals estava lo Notari que prengué la enquesta de D. Miquel Albert, que 's deya Just. ²

Després dit Porter se girá per altre part y veu un tal Sarrell ³ de Tordera, gran amich seu quan vivia, lo qual passaba grans torments, y veu molta gent, així amichs com enemichs seus, los quals eran morts havia molts anys y alguns d'ells que eran morts després que ell era exit del lloch de Tordera.

Estant aixís Pere Porter espantat de lo que veyia, sentí un gran brugit, avalot y crits, y va veure com portaven los Dimonis l'ánima d'un Cavaller Noble y ben anomenat, lo qual sempre tenia lladres y facinerosos en son castell y lloch. Y espantat de veure assó, cridá: «Jesus, Maria, salvaume.»

Luego y en lo mateix punt vingué una legió de Dimonis de diversas figuras y formas, y li digueren perque los inquietava ab ditas paraules y qui lo havia portat allí, que se'n anás y isqués fora, y dit Porter, fentse la senyal de la creu, los digué com era entrat allí en aquell lloch y que 'l traguessen, ó que li mostrassen lo camí que ell se'n aniria en nom de Deu. Y encontinent hi fou lo Dimoni que li havia portat y li digué á dit Pere Porter: «Quan jo te trobí, que eixias del lloch de Tordera, y me

¹ 1795. Posposats los Doctors del Real Consell als Notaris del criminal.

² 1646 y 1795... que 's deya Just, lo qual cridava molt y deya qu'ell quan vivia avia fetas moltes maldats en dit procés contra D. Miquel Albert.—1795 contra dit Senyor. (En est manuscrit se l'anomena Esbert.)

³ En lo manuscrit de 1621, lo copista anava á escriurer Sarradell, puig se llegeix perfectament Sarrad de qual paraula convertí la *a* en *e* y la *d* en *l* afegintne després un altre pera que fos *ll*.—En lo de 1646 diu Surell. —En lo de 1795 no existeix est passatge.

digueres y contares tots los teus treballs y jo te prometi que 't donaria ajuda y favor, tingueres ventura que aquell dia havias ohit Missa y resat lo Rosari de Maria Santíssima, y te senyares quan pujares á cavall y sempre invocares los noms de Jesus y Maria, que si no fos estat per ditas causas, jo te hauria llançat en lo estany de Sils ó en la Mar quan la passarem y no he tingut potestat, per aixó, pera ferho. Jo te he tingut lo promés en portarte á la presencia de Mossen Gelmar Bonsoms Notari, que prengué la escancellació del acte de debitori, y te ha dit lo lloch ahont posá lo manual en lo qual está contingut dit acte, y te ha dit en quin full ho trobarás: per ço es menester que te 'n tornes, que avuy es dia de St. Daniel primer de Setembre y tu desde la vigilia de S. Barthomeu estás assí, y nos donas grans treballs quan anomenas eixos noms de Jesus y Maria, que si ho sabesses t' esparitaries; y aixis te torno á dir que te 'n vages. Ja trobarás antes que arribes alli que te han venut molts bens y amostrantlos tu l' acte de escancellació de dit debitori, los cobrarás: mira, vesten prest.»—Dit Porter digué á les hores:—«Jesus, Maria, y digué al Dimoni: tu que me has portat assí traumen.»—Lo Dimoni li respongué:—«Mon offici es portar ánimas y cossos al Infern, y no es mon offici trauren ningun (*)¹.

(*) Ab tot és precis convenir en que lo tal dimoni habia errat la vocació, puig segons parla de Deu y dels Sants y de la Missa y lo Rosari; mes trajo té de missioner y predicador que de enemich del nom cristiá. Francament, lo que es Porter, debia estarli mólt agrahit y ben pagat de llurs serveys y nos dona de parer que ab mes plaer li hauria fet cremar una llántia que no pas á tots los Sants y Santas de la cort celestial.

¹ En los manuscrits de 1646 y 1795, se diu: «vuy es lo dia de St. Miquel de Septiembre» y mes endavant, quan parla de que li han venut molts bens, se consigna la circunstancia de «haber passat los 30 dias de temps» que li donaren. Deu fixarsé l' atenció en que dits 30 dias se refereixen á la venda dels bens é hisenda pera pagar lo principal é interessos, no á las quantitats que aná á cercar Porter á Massanet, destinadas á satisfer las dietas y despesas de la curia. Per assó crech que deu dir St. Miquel y no St. Daniel, com consta en lo primer manuscrit, puig essent St. Daniel lo 1.º de Septiembre no haurian trascorregut los 30 dias que devian transcórrer

Encontinent dit Porter se girá y vegé quatre personas; ço es: un que fou Veguer de Barcelona; altre que fou assessor seu; altre que fou Notari de dit Veguer, y altre que fou Procurador Fiscal, los quals passavan grans penas per moltes maldats que havian fetas, y sufert que los Oficials fessen composicions, en especial per una que feren per una mort de un tal Carbonell, ¹ pagés de St. Just Desvern al qual trobaren mort en un bosch que 'ls gossos se 'l menjaven, y composaren y remeteren lo cas abans de fer dita mort, la qual fou feta dos dias antes, ² porque aixís fou tractat, entre los quals passaven grans penas y torments.

Després, anant seguint l' Infern, vegé Pere Porter un lloch ahont eran gran infinitat d' ánimas al devant d' un altre que seya en una cadira feta de punxas de foch y devant tenia una taula y li deyan ab grans crits y brugit y avalot: «Malehit sias, mal home, malvat y enganyador.» Y ell responia: «teniu rahó, teniu rahó, descuidau y guanyarem.» Y encontinent vegé passar dit Pere Porter devant dell gran llegió de Dimonis que ab una ma li donaven bosses de diners foguejants de foch, y ab altre li feyan les figures, rient grans rissas quan deya, patint grans dolors y orribles: «teniu rahó, ja guanyarem.» Y Pere Porter se girá al Dimoni que li avia acompanyat al Infern, y li digué que aquell que seya en la cadira de punxas era un advocat de la [ciutat] de Barcelona anomenat Mossen Ramon de la Frexeneda, lo qual pera tenir plets y donar consells, tingué en vida molts homes pagats y asselariats

pera procehir á la venda de dits immobles. Es veritat que habent despres estat malalt Porter, con se veurá luego, podia resultar lo mateix, ja que de sa malaltia no guarí fins á últims d' Octubre; mes en tal cas no podia dirli lo Dimoni, al cap dels set dias transcorreguts desde 24 d' Agost á 1. r de Septembre, que n' havian passat 30.

¹ Aixís en los dos manuscrits mes antichs: En lo de 1795 diu: «per la mort del Senyor Jaume Carbonell, pagés de St. Just d' Esbert.

² En lo de 1646, «apres.» (Resulta mes clar lo sentit).

que li buscaban plets y feyna y que á tothom donaba la rahó tant si la tenian com no, y que per aver malguanyats y ab frau molts diners y bens enganyant á la bona gent, estava en lo Infern assentat en aquella cadira, ahont patia molts horribles torments, y que tots los que li deyan mal home y enganyador eran aquells que en vida 'l serviren, que regoneixentse dels mals y danys que ell los avia causat lo malehian continuament, y ell, pensant que hi eren per demanarli consell y tenir plets y qüestions, los deya que tenian rahó, y que los Dimonis que cridaven fent gran brogit, y li donaben bossas de diners y li feyan les figures, també se pensaba que li volian donar plets y los deya que tenian rahó ¹.

Després veu un arbre tot foguejant, en lo qual estavan penjadas sis personas las quals foren tutors y curadors de un tal Romaguera, lo qual quan tingué edat competent, los demaná li donassen compte y rahó de la tutela y dits curadors tenian los bens y en particular una torra ab las terras, y li feren pledejar una cosa tant justa. Y un dia dit Pobill va trobar un dels dits curadors, ab lo qual prengué tanta cólera que li tirá ab un pedrenyal y lo matá dins la ciutat de Barcelona, per lo qual cas dit Pobill fou penjat essent Virrey de Catalunya lo Prior D. Hernando (*).

Després dit Pere Porter se girá, y mirant de una part á altre, veu una cosa molt horrorosa y espantosa á manera de una sinia que sempre rodava y en lloch de catúfols

¹ Est passatge no 's trova en lo primer manuscrit; mes sí ab levissimas variants en los de 1646 y 1795.

La tradició del cástich de la cadira de punxas de foch, era mólt viva en lo poble no fa encara mólt anys: mes de quatre vegadas m' havia fet esgarriar ointla en boca dels altres nins ab qui anaba á estudi, que sostenian, de segur per haberho oit á llurs pares, que tots los advocats estaban condemnats á l' Infern ahont seurian en cadiras de punxas, y jaurian en llits de punxas fermats ab cadenas de foch.

(*) ¿D. Fernando de Toledo, Gran Prior de Castilla en l' Orde de St. Joan? En tal cas lo fet degué tenir lloch en los anys del 1571 al 1580, durant los quals fou Virrey de Catalunya.

eran posats pare y fill, molt principals y coneguts, y vuy los que viuhem y venen d' aquells son Nobles y titulars, los quals havian estat mercaders y homens de grans diners, y quan lo un se encontrava ab l' altre, esto es, lo pare ab lo fill, s' esgarrapaven y dávense grans colps ab tanta rabia y malicia y cólera, que era tant gran lo avalot y ruido que pareixia que tot se n' entrás. Y demanant dit Porter porque 's barallaven y tant fort se pegaven, lo Dimoni que lo havia portat allí, digué que eran Pare y Fill: que lo pare quan morí deixá hereu á son fill y li maná que restituís la heretat y bens á las personas que trobaria escritas y anomenadas en lo llibre escrit de ma, per quan tots los bens y heretats que tenia y posehia eran de mal just y ho tenia usurpat y robat, y digué á son fill que 's fes frare si 's volia salvar. Dit pare morí y fou condemnat per ço que ell no volgué restituir, pues ho sabia. Dit fill, mort son pare, pensá que si 's fes la voluntat de son pare ninguna cosa tindria per ell y que de necessitat se avia de fer frare, feu una resolució en sí mateix dient: « Mon pare quan vivia ja sabia ell estar en obligació de restituir tots los bens que ell tenia malguanyats y de mal just. ¡Qui millor ho podria haver fet que ell mateix que sabia la veritat! Ell ne volgué gaudir y viurer espléndidament, y los ha gastat á son plaher: jo també ne vull viurer y gosar com mon pare, y ne vull triumphar y no 'm vull fer frare. ¡Se n' hagués fet ell y no hagués guanyat los bens malament que no 'm hauria de deixar en lo testament, ni manarme tal cosa! Jo faré lo mateix: deixaré á mon hereu que 'ls restituesca. A mes d' aixó me digué y maná que li fes be per la sua ánima y quiscun any li prengués Butlla de la Cruçada: jo no 'n faré res porque mon pare ó es en lo Cel, ó en lo Purgatori, ó en lo Infern: si es en lo Infern, no li ha de aprofitar; si es en lo Purgatori ell ne eixirá quan Deu será servit y haurá prou purgat; si es en lo Cel no té necessitat de ninguna cosa.»—Y per quant lo fill morí ab esta resolució, se vingué á condemnar y son portats al

Infern de la manera que veus, y quan se encontran fan lo que veus de esgarraparse y pegarse, y diu lo pare al fill: «¡Oh, traydor! ¿no t'avia jo manat y dit en mon testament que restituisses mos bens á las personas anomenadas y escritas de la mia propia ma en un llibre que tu tingueres y llegires? Si ho haguesses fet no serias assi donantme pena y torment com me donas.» Y respon lo fill: «¡Oh, pare malvat! ¿no teniau vos obligació de restituirho, puig ho haviau mal guanyat y fetas las maldats, y no deixarho á mi que ho fes? Vos os haguesseu fet frare y no seriam assi ni vos ni jo y aixís vos sou la causa de tots nostres mals. ¿Os haviau vos de refiar de mi, traydor y mal home? ¿No sabiau que los que de altres se refian quedan enganyats? Per ço es rahó paguem los dos, vos porque foreu lo autor de la maldat, y jo per no obehirvos y no fer lo que vos me haviau dit y manat en vostre testament.»¹

Després dit Porter veu á Misser Franquesa, que fou del Real Consell, lo qual estava en grans treballs tant per lo que havia delinquit en son ofici, com també per ser causa de que no se efectuás lo passar la assequia per la plana d' Urgell, sabent y veyent que era convenient á la redempció de tots los pobles de Cathalunya y que avent anat dit Franquesa á dita plana d' Urgell y haver vistos los llochs per ahont avia de passar dita assequia, y avent fet pagar y composar dits llochs pera fer dita trassa y obra, s'aturá ell los diners que s'havian exigit, y restaren per remuneració del treball que ell hi prengué.²

¹ Lo prescedent epissodi, un dels mes importants, sinó el que mes, en la present obreta, en los conceptes psicológich y literari, está bastant adulterat, ja que no en lo fondo en la forma. en los manuscrits de 1646 y 1795. En esta no's consigna la especie de que los descendents de estos pare y fill que tant horriblement se maltractan cada y quant 'ls toms de la roda los posant un del altre al devant, y que mercaders foren, sian al present coneguts per personas *principals, y nobles y fins titulars*. ¿Quina familia seria eixa? En aquells temps seria tot aixó fet estrany y excepcional, en los presents... mes val callar.

² En lo manuscrit de 1646 se califica á Franquesa de Jutje del Real Consell. Ab levíssimas variants l'epissodi se consigna ab los mateixos termes,

Despues veu un jutje que fou de reclams de la Cort del Veguer, de Barcelona, lo qual feu convenir que los diners dels depósitos se depossitassen en lo Banch de Damiá Puiggener, Mercader, y dit Puiggener los donava á cambi per los dos, y aixís apenas may feya provissió en que hagués de soltar deposat, y vuy en dia, ni de la hisenda de dit jutje, ni de Puiggener, Mercader, hi há hereu que puga demostrar bens dels tals. ¹

Per últim veu grandíssims fochs en los quals avia molts personas de tots géneros de estaments y móltos Doctors del Real Consell y Advocats, Notaris y Cavallers, los quals quan vivian tingueren consell y s'ajustaren una y molts vegadas en la Iglesia de St. Just de Barcelona, á fi y efecte de que no se prosseguís be la visita y no poguessen ser ells castigats. ²

Com dit Pere Porter hagués vist totas las cosas referidas, se posá á plorar dient: «Jesus, Jesus, Maria, no 'm desampareu.» Y com sentissen ditas paraulas los Dimonis vingueren y lo rodejaren dientli: «¿Qué t' havem fet nosaltres que hajas tu gosat entrar assí y volgut invocar los noms de Jesus y Maria, los quals nos fan tremolar á tots? Vesten y no nos inquietias.» ³

¹ Per diferir un tant en lo fondo la narració d' eix fet en los manuscrits de 1646 y 1795, la transcribim á continuació tal com en estos se llegeix.

«També va veurer un que fou jutje de la Cort de Barcelona, lo qual quan vivia, feu que los diners dels Depósitos se deposassen al banch de Damiá Puiggener que demaná á cambi per los dos, y dit jutje may feu provissió per soltar los diners porque granjeava sobre dells y vuy dits llibres son á la batllia. (Esta última especie sols se troba consignada en lo manuscrit de 1795).

² 1646 y 1795... St. Just y St. Pastor de Barcelona, y consultaren de proceguir (¿perseguir? ¿procehir?) contra D. Diego Claver (1795 D. Auge (¿Angel?) Cavaller) Visitador General de Catalunya, á fi de que no se fes la visita per no ser ells castigats de sas maldats y maltractes fets.

³ 1795... los demonis li digueren: «¿Qué t' havem fet nosaltres que tu hajes gossat entrar assí, y per espay de 36 dias hajes volgut estar assí invocant los noms de Jesus y Maria que tant aborrits tenim? Avuy es St. Miquel de Setembre: vesten, no 'ns tormentes mes.

Y estant aixís dit Porter se trobá al costat d' un home mólt gentil vestit com un Romeu, mólt resplendent que portaba un bordó en las mans y li digué: «Pere Porter, vina y segueixme.» Y donantli lo cap del bordó, lo prengué y va seguir y en un instant se trobá junt á Morvedre, en lo Regne de Valencia, y quedá tot sol en aquell puesto perque lo Romeu se li desaparagué.¹

A les hores dit Porter restá espantat, y pensant estar en alguna part del Vescomptat de Cabrera, prengué lo camí envers lo lloch de Morvedre, y entrant en ell veu que venian pa, y tenint ell gran fam se acostá á pendren un, y posá ma á la bossa y tragué un real cathalá² y lo doná á la revenedora, que era una vella, pera que lo cambiás; mes la dita dona veent lo real, li digué li donás altre moneda perque ella no coneixia de quina terra era. Però com Pere Porter tingués gran fam, havia començat á menjar y veent que la dona li tornava lo real, li replicá que era bo, y que ell no 'n tenia d' altre. La dona en sentir assó comensá á cridar y avalotar de tal manera que s' aplegá molta gent y li digueren: «Home de be, lo real que vos donau, es d' una terra que es lluny d' aquesta mes de 60 lleugas y assí no prenen tal moneda, sinó castellana, que es de pes y bona, y la cathalana es curta y falsificada.³ A les hores digué Pere Porter: «May he vist que no prenguessen la propia moneda; ¿y per ventura no estíh jo en Cathalunya?» Y á les hores li digueren: «Pensau ser en Cathalunya y sou en Valencia, en la Vila de Morvedre.»

¹ 1795... lo tragué á Morvedre del Regne de Valencia (1646. vint lleugas de Tortosa y quatre de Valencia) no sabent ahont era, perque lo Romeu, en averli llevat lo bordó desaparegué quedant Pere Porter sol.

² 1646... ral cathalá, boscater.

³ 1646... es d' una terra que es mólt lluny d' aquesta, y assí no prenen d' aquesta moneda. Y digué ell: «May s' es vist que en Cathalunya no vulgan lo real cathalá!» Respongué la gent: «Vos pensau esser en Cathalunya... etc.

Y en dir estas paraulas y ointlas dit Pere Porter, caygué esmortuit (*) y perdé la paraula, estant aixís alguna hora. Y entre tant passaba gent y se aturavan, y entre altres vingué un home natural de Tordera, anomenat Jaume, lo qual era vingut per alguns negocis, y estaba duptant si 'l coneixia, per veurer que estaba tant flach y macilent y transit que pareixia que en aquell punt havia de espirar, y no se podia tenir en peu y pareixia que los ossos li havian de foradar la pell, y esperá á que dit Porter fos retornat, y parlant ab ell lo conegué luego. Lo dit Jaume pagá lo pa á la dona, recobrá lo real cathalá y se 'n porta á dit Porter á la posada y li feu donar recapta necessari pera retornarlo, puig apareixia que estaba del tot acabat.

Essent donchs en la posada, dit Jaume li demaná cóm y de quina manera estava aixís tant flach, d' ahont venia y quants dias havia que era fora de sa casa. Y dit Porter respongué, que per mor de Deu no li fes dir. Dit Jaume li replicá que per amor de Deu li digués. Pere Porter li digué á les hores: «Jo estich mólt cansat: demá, si plau á Deu, que será dia de St. Barthomeu que es dia asseñyalat, vos ho diré.» Dit Jaume li respongué á les hores: «St. Barthomeu es ja passat: avuy es dia de St. Daniel, primer de Septiembre, y m' ho podeu dir.»

Dit Porter ohint assó perdé la paraula y quan fou retornat lo confessaren y procuraren se aquietás perque lo confessor digué que aixís convenia, y dit confessor mólt amenut lo anava á veurer y lo aconsolava de manera que dit Porter estigué mes d' un mes á cobrar la salut. Y un dia Jaume li digué li fes plaher de dirli lo promés en dirli lo que era y li havia esdevingut, que lo dia de St. Barthomeu y lo de St. Daniel eran ja passats. ¹

(*) *E caddi, come corpo morto cade.*

¹ Prescindint de mólt leugeras diferencias de paraulas, com sovint per amenut; *placent al Senyor*, per si Deu ho vol, que's troban en las copias de 1646 y 1795, consignas en estos lo dia de St. Miquel de Septiembre, segons en altra punt tenim dit. Respecte del particular veges ó recordes lo que consignam en la *Advertencia*, describint los manuscrits de que nos han servit pera fer est estudi y donar á llum la present relació.

A les hores dit Porter se senyá y digué: «Jo, pues, desde 23 d' Agost, que es vigilia de St. Barthomeu, desde las 5 de la tarde, fins al primer de Septembre, á las 3 horas després de haber dinat, he estat al Infern sens menjar, beurer ni dormir.» Dit Jaume li digué que callás, pensant que se li havia alterat l' enteniment; empero dit Porter no deixá punt per punt de contarli lo que li havia succehit y passat per ell y lo que havia vist; pero com es cosa que ohirla apar que sia fábula, per la mateixa rahó pensaba que estaba assombrat y que tenia l' enteniment alrerat. Però com dit Porter entengués que se burlaven de ell, y no 'l creyan, deya que tot lo que ell deya era veritat, y Deu N. S. y la Verge Maria, y St. Jaume apostol, que de ells era devot, y dit St. Jaume, en forma de Romeu, lo havian tret del Infern. ¹

Encontinent digué públicament: «Encara que jo estich flach y no estich pera posarme en camí, me 'n vull anar y tornarmen á ma terra y en ma casa, y encara que me hagin venut los bens, jo 'ls cobraré perque porto claricia y amostraré com son estats mal venuts.» Y aquí mateix se 'n aná á peu del millor modo que pogué que no volgué esperar companyia.

GAYETÁ VIDAL Y VALENCIANO.

(Acabará).

¹ 1646 y 1795. Pero com es cosa que apar faula, per la mateixa rahó dit Jaume pensava que Pere Porter tenia trastocat lo judici; y coneixent dit Porter que ell se burlava y feya mofa d' ell, y que no 'l creya, digué que tot quant li havia contat era veritat y que Deu y la Verge Maria y St. Jaume apóstol, del qual era mólt devot, en forma de Romeu lo havia tret del Infern. Mes vehent que no 'l volian creurer y que tothom se 'n burlava d' ell, replicament digué: «Encara que jo estich dévil y flach y no estigá per posarme en camí, jo me 'n vull anar á la meva terra y á casa meva, y encara que me hajan venut los meus bens, confio que los cobraré per quant porto la claricia.»

UNA FESTA CATALANA

Y

UN NOU ESCRIPTOR CATALÀ

la vista tenim l' *Acta de la Sessió pública* celebrada lo dia 1.er de *Septembre de 1876 per la societat «Centro Agrícola del Panadés», pera la adjudicació de premis á la virtut.*

Es lo Centro Agrícola del Panadés, una associació, com voldriam que una n' hi hagués sisquera en quiscun dels caps de partit existents en las provincias ahont nostra llengua 's parla, ja que no exijintse altre condició pera formar part de la mateixa que esser sos membres propietaris ó conresadors de la terra, ó explotadors industrials dels fruits per la mateixa produhits; cridada está á donar grans resultats, en un próxim esdevinidor, no sols per los llassos d' unió y germania que s' estableixen entre individus que á diversas esferas socials pertanyen, sinó també per lo que ha de contribuir á exterminar prácticas viciosas y rutinas injustificadas que, al present, que tot camina depressa, contribueixen poderosament á retardar la marxa del verdader progrés, y ab ella la riqueza y bienestar del pais.

Dita associació volgué solemnisar l'acte de haberse constituït, celebrant com en son dia diguerem, una exposició dels fruits que en la encontrada del Panadés se produeixen, y una sessió pública pera adjudicar premis á la virtut.

Si las condicions de la nostra Revista nos ho permetessen, transcriuriam íntegras á sas páginas, las del Acta en que 's descriu esta solemne festa, en que tot, absolutament tot respira la flaira y essencia de la terra catalana, desde 'l discurs d' obertura pronunciat per lo Sr. Batlle, fins al de gracias, valent y eloqüentíssim, llegit pel Secretari del *Centro* D. Josep Alvarez y Lacassaigne. Mes ja que no 'ns sia dable ferho, y fins privats nos vejам de insertar los que en llengua catalana pronunciaren D. Frederich Maciá, President del *Centro*, y nostre benvolgut mestre D. Manel Milá, que ho fou del Jurat, que á son càrrech tingué l' exámen dels antecedents que reunian, los que 'ls premis sollicitaren; no podem prescindir de continuar lo del Secretari del mateix, lo jóve lletrat D. Hermenegildo Clascar y Castany, per tant que revela un cor de poeta, y las mes propicias disposicions pera el cultiu de la llengua catalana.

Diu aixís:

SENYORS.

¡Be n' haja la inspiració felicíssima que tingué l' *Centre Agrícola del Panadés*, cuan buscant la manera de donar principi á sa existencia legal, resolgué premiar en públich concurs, las virtuts del modest treballador de la terra que, ab la suor de son colrat front, ablana sas entranyas pera que si li mostre fértil y generosa! ¡Be n' haja, si, porque 'ns proporciona aquesta dolcíssima festa y 'ns permet regositjarnos ab las flairas deleitosas que despedeix la santa caritat, flor, d' entre las que á la veu omnipotent de Deu esclataren, la mes gayá y la mes modesta.

Perque l' home que no es tan sols un teixit miserable de materia que es corromp á la freda alenada de la mort, sinó que en son frágil vas tanca un esperit immortal d' alas sempre disposas á volar á las serenas regions del infinit, com l' áliga á mes enllá del cim de las mes altas y escabrosas serras; satisfet no queda donant al cos lo pá de cada jorn que lo nodreix y fortifica, sinó que necessitant de mes abundós aliment per l' esperit, los llochs ovira y las ocasions cerca pera trobar lo que est ab veu imperiosa li demana: y per aixó es que quant incessantment, entre l' brugit de la lluita á que l' incita lo grosser materialisme, pera ofegar ab sas follas exigencias las mes precisas necessitats de l' ánima, lo codiciat aliment troba pera donarli; son cor s'anega en las mes delitosas emocions, assemejant-se al trist presoner quant cautiú en fosca cambra, logra que á sas pipellas arribe una tebia ratxada de sol.

Per so n' es digne de aplauso l' acort del naixent Centre, com lloable n' es tot quant al home ensenya á no oblidar que son destí últim té un altre espay lluny de la terra que constitueix sa present morada: tot quant despertant sos sentiments, l' acostuma á manifestarse ab obras dignes de sa naturalesa, apartantlo del risch que amenassa al arbre trasplantat en estéril rocám, que comensant per veure mimbada la sava que 'l nodreix, acaba per engendrar fruits aspres y escanyolits.

Y que fou oportuna la idea del Centre, l' entusiasme ho prova ab que fou acullida y ho demostra la protecció que se li dispensá, així que pogue ser coneguda.

En efecte; no habia encara acabat de formular son pensament, quant lo il·lustrat Ajuntament de nostra aimada vila y los senyors administradors de la festa major d' enguany, volgueren afejr un brotet mes al modest ram que disposat ne tenia, y un jorn transcorregut no habia encara de la publicació del cartell, anunciant lo concurs, quan lo senyor Diputat per nostre districté en las Corts del Regne, D. Joseph Puig y Llagostera, una mostra donant, una vegada mes, del viu interés que l' hi inspira la sort de la

terra ahont doná lo primer vagit; proposá novas recompensas pera lo jornalier virtuós, y com si la veu donada per lo Centre la senyal hagués sigut pera que esclatessen los sentiments generosos dels cors, lo respectabilíssim ministre de Deu, que á son cuidado té la Parroquia de la Santísima Trinitat de aquesta vila, oferí altre valiosa recompensa á nom de alguns de sos feligresos, que cubrint-se ab lo mantell del incognit, com sa corola amaga la modesta violeta entre las crescudas herbas del boscatje, regalant, sens mostrarse, sa puríssima fragancia; s' acontentan allargant la má al desvalit sens ensenyar lo bras á qui pertany.

Cridats los qui al concurs venir volguessen, tal volta al curt espay que se 'ls pogué concedir, ó pot ser á la falta de costum en nostra terra de celebrar tan lloables certaments, se deu que no sia gran lo nombre dels que s' han presentat; mes si una joya no es mes estimada porque tingue engastadas mes pedras preciosas, sino en quant son aquestas las mes escullidas per sa grossaria y primors, no es tant de sentir que sian poch los presentats, tota volta que es molt gran lo tresor de virtuts y moltes las riquesas que llurs mérits contenen.

Per so es que ab vera conformitat de parers lo Jurat elegit pera escullir los mes dignes de recompensa d' entre los aspirants, ab poch esforços trobá la manera de que dintre dels justos límits de la justicia distributiva, fossen tots ells premiats en los termes, que abusant de vostre indulgencia estremada, tindré l' honra de consignar.

PREMI OFERT PER L' AJUNTAMENT.

Aqueix premi que consisteix en 75 pessetas, ofert al pare que, essent natural y vehí de la present vila, tinga mes fills dedicats á la agricultura, debent esser preferit en igualtat de circumstancias, aquell que acredite ser mes po-

bre; s' es adjudicat á Joseph Domingo y Ventura, honrat llaurador de 77 anys, quals fills en nombre de quatre y altres tants nets, viuhen com éll, dedicats al art de conrejar la terra.

Avuy que los encisadors plahers dels grans centres de població atrahuen de una manera irresistible los senzills moradors dels camps, ensenyantlos á preferir al fum dels forniguers lo de las xemaneyas dels vapors, estimol y no poch se necessita pera contenir la deserció de las ja massa claras filas de las pagesías; per so cal dir, que l' Ajuntament, al proposar son premi, tingué una idea oportuníssima, així com un digne aspirant per aquell trobá en la persona d' en Joseph Domingo.

Habent resolt lo Jurat, que de las 150 pessetas ofertas per alguns parroquians de la Santíssima Trinitat s' en fessen tres sorts, so es, una de 30 pessetas y dos de 60, una de las últimas, com á merescut accessit al premi del Ajuntament, s' adjudicá á Francisco Perera y Miró, anciá de 65 anys que acreditat ne té que comptant ab cinch fills, tots cinch son pagesos, pus si bé un d' ells, obligat per la lley, debaix los pendons de la pátria lluita com á bon soldat en las apartadas regions americanas, pagés d' ofici n' es y així com tres de sos germans, que també foren soldats y serviren ab llealtat á la pátria, al retornar á sas llars, agafaren de nou la aixada; n' es de creurer, que aqueix també, ab la mateixa má ab que aixeca avuy lo fusell que mata, sabrá de nou, al conclourer lo servey, empunyar la fanga que remou las entranyas de la terra pera donar vida mes potent als fruits que li son confiats.

PREMI OFERT PER LOS ADMINISTRADORS

DE LA FESTA MAJOR D' ENGUANY.

Aquest premi, consistent en 75 pessetas, ofert al jornalier vehí de la present vila, que essent solter y sens possehir altres bens de fortuna que el producte de son treball, s'

hagia encarregat de atendre á mes numerosa familia, observant millor conducta religiosa; per acort unánim del Jurat se adjudicá á Lluís Bertran y Escoda.

Lo Jurat per mon conducte humilíssim son cap inclina pera saludar á est verdader atleta d' heroisme y mártir del amor de familia.

Horfe Bertran de pare desde sa infantesa y segon matrimoni habent contret sa mare Madrona Escoda; en la llar mateixa de aquest vivint, es exemple de tendresa y brillant espill de bons treballadors. Morí fa dos anys son padrastre, deixant al mon per únich llegat, sos pares, pobres vellets de 80 anys l' un y de 76 l' altre, y set tendres fills qu' el major no arriba pas á tenir 15 anys; y quant lo Ministre del Senyor la caixa mortuoria s' emportá hont l' última esperansa y 'l consol derrer d' aquella malestruga familia sens vida jeya, pren Lluís Bertran la resolució heroica de constituirse en cap de tant numerosa familia, y fent lo propósit de donar pá á tants orfenets, es avuy la sola providencia, en la terra, dels dos pobres jayos, de sa trista mare, ferida temps fá per lo fibló de sagnolenta malaltía y de sos set tendres germanastres.

Y no solzament proveheix lo sol-licit Bertran á las necessitats físicas de tants desdixats, sinó que no content encara ab aixó, tantprompte ab robustés bastant veu als fills de son padrastre, los dedica á un ofici, fent dignes membres de la societat á uns sers que, sab Deu lo que sigut haurian, si d' ell abandonats, de porta en porta un bossi de pá haguessen tingut que anar demanant, ó bé la caritat hagués degut recullirlos, tal volta de fret transits, entre la gebra del aspre hivern.

No es estrany, donchs, no es estrany, que jorns atrás en que la fiblada de una terrible malaltía al llit de dolor postrá al generós Bertran, ploressen los pobres jayets, sos germanastres plorassen y plorás sa malaurada mare ab plany desgarrador, ovirant un esdevenidor negre com nit de tempestat: no es estrany que jó que sens conmmourem he vist per la veu de la fama proclamar héroes á mi-

lers, perque han complert los llorejats un deber mes ó menys rigurós, pero deber á la fi, mon front abaixe ab respecte y sente espurnejar mos ulls á la contemplació de aquest humil treballador, qual grandesa de cor ni ab lletres d' or escriurá l' Historia, ni ab lo retruny de cent canóns al poble ha d' esser anunciada; que en la egoista societat moderna la virtut modesta raras voltas alcanza ser regoneguda ni altra esperansa de serho se li ofereix, que la consoladora esperansa de obtenir dolsa acullida en la eterna morada del cel.

Los senyors que componen lo Jurat, condolits de la trista situació de la casi exánime mare d' en Lluís Bertran, y viument impresionats devant de tanta abnegació y filial carinyo, han resolt anyadir á las 75 pessetas del premi dels senyors administradors de la festa major, altre igual quantitat, en quant á 45 pessetas entr' ells costejadas; y en quant á las 30 restants, procedents del donatiu dels feligresos de la Santíssima Trinitat, creyent que aquestos aplaudirán la inversió que 's dona á una part del fruyt de sa generositat.

PREMI OFERT PER LO CENTRE AGRICOLA

Lo premi del Centre, consistent en 80 pessetas ofert al mosso de pagés que essent natural y vehí de qualsevol dels pobles de aquest partit judicial, haja servit més temps en una mateixa casa de camp y tinga donadas mes mostras de fidelitat y de abnegació á son principal y á la familia de aqueix, lo adjudicá 'l Jurat á Mariano Colet y Guasch, de 85 anys, viudo, natural y vehí del terme de Sant Martí Sarroca.

¡Cincuenta dos anys! Mes de mitg segle n' es passat des que 'n Mariano Colet entrá en la pagesia dita «Casa Vallés de la Riera», hont avuy encara permaneix. Si probas de vera fidelitat n' haurá donadas aqueix nobilíssim exem-

ple de constancia, lo mitg segle de permanencia en la casa de sos patrons ho diu millor que las mes eloqüents paraulas; pus pera resistir los enmatsinants oratges d' indiferentisme que tot ho omplenan en nostre temps: pera esser sempre lo mateix dins d' un período històrich com lo atravessat, qual fons lo constitueixen lluytas implacables entre fills de una mateixa pàtria y malavolensas entre germans per un mateix mugró alletáts, es precis estar dotat de la fortaleza de la roca que forma la illa que 'l mar apersona, quals feras onadas ni sisquera la conmóhuen; ó bé de la fusta rebessa del vell roure quals ramas per petites que sian ni 'ls vents brincan ni las tempestas son prou potents pera brincar.

¡Miréulo donchs, al tremolós jayet, que avuy conta 85 anys y no té oblidadas encara las feynas del camp! ¡Miréulo y saludéulo ab respecte, com saludéu y miréu las gegants ruinas del castell qu' s' aixeca altiu al pich de la serra! Avuy que la fidelitat no es pas la virtut que mes resplandeix contemplaulo ab veneració, y un repich de mans donéu també á son agrahit patró, que la promesa feta li 'n té de mantenirlo en sa casa pels extraordinaris serveys que li ha prestat, fins que sos ulls tanque l' ángel del etern repós.

Interpretant lo Jurat los desitgs del Senyor Puig al oferir un premi igual á qui més se aproximés á un dels continguts en lo cartell, lo adjudicá á Jaume Marcer y Vallés, solter, mosso de la masia d' en Joseph Rafols y Rafols, vehí de Avinyonet, que comptant 53 anys de edat, 34 'n fá que serveix en la casa de aquell. Y creyent mareixedor, almenys d' un accésit á Francisco Llopart y Solé, de 38 anys, també solter, que 'n fá 30 que primé de sagal, de rabadá després y avuy de mosso de aixada serveix en lo más «Rafols dels Caus» en dit terme de Avinyonet, qual Senyora majora n' es avuy la Senyora Teresa Fontanals; li ha adjudicat 60 pessetas de las 150 que foren al Centre tramésas per lo Reverent Senyor Párroco de la Santíssima Trinitat, D. Alexandro Pí, complint lo desitgs

de sos bons feligresos; adjudicació aqueixa y la anterior, fetas després de constar justificat que per sa honradés acreditada y per son amor envers sos principals, dígnes son los premiats de aquella recompensa.

Tal es, Senyors, la distribució de premis que lo Jurat, corresponent á la distinció que 'l Centre li féu, ha cregut que debia acordarse, recordant ans de concloure, que per no haberse presentat lo cas d' empat que lo Sr. Puig y Llagostera previngué en son oferiment, no ha tingut lloch l' adjudicació de premis per tal cas per ell disposada.

¡Vingan donchs, los agraciats á rebre de mans del senyor President lo premi de que s' han fet dignes! ¡Vingan y goxosos contemplem nosaltres al pagés que content ab sa sort y aymador verdader del art de la terra, á ell dedica sos fills y sos nets: al jóve heróich y humil, qual cor exala mes enllá d' ahont lo deber exigeix, l' aroma puríssim de la caritat: al tremolós vellet, que ab sa fidelitat jamay desmentida, una protesta viva n' es contra la veleitat de nostres temps! ¡Vingan! y que en ells se miren com en brillant espill sos companys y amichs; que si avuy ditxa no logran de ser objecte del aplauso ab que esta brillantíssima reunió saludará la presencia dels agraciats; cert estich de que 's revistirán de forsa pera imitarlos y vindrán també dintre de una nó llunya fetxa á igual festa que la que avuy celebren, á esser admirats, aplaudits y recompensats. Altra festa, si, porque jo que molt espero dels afanys de quants membres lo Centre conté, y de quants en nostra terra benehida senten son cor abrasarse ab la flama del amor al prohisme; espero encara més del bon Deu, que no voldrá que la semensa avuy en bona terra sembrada, dintre d' ella quede consumida, sino que, com esdevé al petit gra de forment que 'l bech del aucellet deixa caurer en camp ben sahonat, farà que en lo esdenidor donguia ab pródiga abundancia manadas y garbas de dauradas espigas que 'l pa son y 'l contento del home digne y honrat. HE DIT.

Quan altre cosa no fes lo *Centre Agrícola del Panadés*, y esperam que 'n farà moltes y bonas; quan altre cosa no fés que haber adjudicat los premis á la virtut, y contribuit á que esclatés á son calor, com al calor de la primavera esclatan las plantas ocultas en la terra, est nou escriptor catalá, joyós y satisfet podria estar de haber viscut. Per nostra part, mentres ocasions esperam de aplaudir sos actes, unim nostros picaments de mans als que de segur ressonaren en lo tinell major de la Casa de la Vila al terminar lo Senyor Clascar la ben pensada y ben sentida y ben escrita Memoria en que doná compte del acort del Jurat.

SENSE DINAR!

I

QUAN torno lo pensament enrera pera contemplar los temps que ja foren, trovo, entre mitj de molt venturosas recordansas, una pena que molt m' afectá, no per esser la més gran, sino perque fou la primera. Aqueixa pena, que la descubreixo entre la broma dels meus recorts, la tinguí lo primer dia que 'm feren quedar á estudi sense dinar. Moltes vegades després havia suferit tal càstich, mes cap sentí major tortura mon esperit; al contrari, sempre que reincidía y 'm deixavan sol ab los banchs, m' entristia, sí, mes era recordant mon primer dejuni correccional, sens fer gran esment del qu' estava passant.

Un drapot penjat ab agullas als faldons de la levita del mestre, que 'l passejá bona estona sens adonarsen, y fent més lo serio quant majors eran las ganas de riure que 'ns ecsitava, veyent bolejar aquell pendatxo, 'm feren vindre 'l desitj d' augmentar la boira tirantli un mastegot de paper al nas, qu' era tal, que tenia totas tres dimensions d' ample, llarch y gruixut, espléndidament complertas, y

que per assó presentava tant blanch, que la bola hi va topar y botre com una pilota etjegada contra la paret. Quan lo mestre sentí lo xech en l'àngul que forma lo nas ab la galta, tancá instintivament los ulls, y veyent després que la bala era de tant lliviana materia, y que de debó no l'havian fusellat ab pólvora sorda, com sens dupte se li ocurriria al primer instantáneo pensament, per interina providencia remogué y desordená la classe pegant cops de retgla á dret y á través, no respectant camas ni esquesnas, sino que, amesura que 'ls agraciats—que quasi ho eran tots—anavan contestant ab jays! adolorits al cop de retgla que rebian, ell s'hi engrescava més y no parava d'una banda á l'altra, ferint sempre, no errant may; saltava 'ls banchs, y buscava sóta las taulas, y 'ls noys, fugint, s'apilotavan, y allí, á la segura, repartia tantos sense fallarn' ni un. Hi havia xicot que per resguardarse 'l cap lo rebia sobre 'ls dits que me 'ls hi adormia, y volguent consolarlos, li queya tal palmetada que allí ahont l'ensopegava li deixava un blau més maco que si fora fet ab pintura. Restablerta la calma, ¡calma enganyadora! vingueren las averiguacions, y havent estat dos los delictes, no sé per quina rahó de dret, no més ne va eixir un de castigat y aqueix váreig ser jo. Com en los estudis de primeras lletras no 's té idea del *esperit de cos*, resultá evident, com quatre son dos parells, que jo era 'l culpable. Un m'havia vist agafar lo paper, altre tráuremel de la boca; un tercer dispararlo, y fins si lo mestre hagués volgut apurar lo testimonial, haguera trovat qui li espliqués, millor qu'ell, la sensació que sofrí quan rebé lo cop del innocent mastegot reproduhintli la ganyota que li feu fer.

Quan lo vaig sentir parlar castellá, ja 'm vaig fer compte que la cosa aniria molt séria, y prou me temia que darrera d'aquell discurs, tant fastigós per ell com pera mi, vindria un cástich més dolent que la seva retórica.

II

Acabada la classe, y després de cantar lo *Bendito*, tots los noys correren á buscar las gorras ó 'ls abrichs ab la gatzara que cada dia en semblant hora s' armava; y jo, que no tenia cap pressa, 'm quedí assentat en lo meu lloch, veyent ab tristesa l' alegría dels demes y sentint per primera vegada quant agut es lo dolor de la desgracia veyentse rodejat del contentamen y felicitat dels altres.—«¡Ay, pobre, que 't quedas sense *bucólica*!»—me deya algun ab afectada compassió: perque també entre 'ls noys ni há de tant infelissos que s' alegran de las desgracias ajenas.—«No estigas trist,» me deyan la major part; «ja 't portarém pa y postres á la tarde;»—y se 'n anaren tots ab l' ajudant, renovantme ab senyas, desde la porta, la promesa de pensar ab mi!

III

Una volta vaig estar sol, vingué lo mestre y 'm feu passar á un quarto de sostre altíssim, plé ab trastos y que rebia claror escassa per un finestral de vidres petits y verdosos, units en quadro per llencas de plom.

Al veurem tancat en aquella cofurna, lo cor se 'm oprimí, y abundantas llágrimas ompliren mos ulls... Passaren llarchs moments que no vegí res: mas llágrimas, com si 's convertissen en llumenetas, no més deixavan veurer lo meu entorn plé de bellugadissas y estrelladas espurnas.

Com lo plorar també es un consol, y allí ningú me 'n dava d' altre, sentia que 'l plor m' aliviava. Acabaren mas llágrimas á la fi, y dissipada algun tant aquella explosió del sentiment, comensí á veurer lo que 'm rodejava y á fersem més penosa aquella soletat.

Llargas, interminables eran las horas; ma vista ociosa 's posava en las ennegridas parets del pati, y ficsantse ab

insistència en un punt dat, hi representava, y realment hi veyia, dibuixos fantàstichs ó figuras que jo anava buscant-hi relació de formes fins á combinar los més rars capritxos. Exaltada ma imaginació ab aquell exercici; la tristesa del lloch, sa claror escassa qu' anava minvant insensiblement, lo defalliment que mon cos sentia per debilitat, acabaren per impressionarme, que plé de supersticions esferehiment, veyia per tot horrendas figuras que 's bellugavan y que, fascinat jo, anava seguint sos moviments ab més insistència quant major era mon espant... Aterrat, y no gosant mirar enderrera, perque 'm semblava qu' entre 'ls trastos hi havia també fantasmas que esperavan que 'm mogués per agafarme, 'm posí á cridar, y tant pavorosos serian mos crits, que acudiren desseguida á tráurem d' aquell calabosso, y m' enviaren á casa.

IV

Al sortir al carrer, la llum del sol ponent m' ofengué la vista; veyia que ja eram á la tarde, y no me 'n podia dar compte. Jo veyia una claror que no la podia definir; pera mi cambiava la llum l' aspecte de la Ciutat quan lo mestre venia á cercarme després de dinar, com sempre trovava certa claror diferenta, cert no sé qué, que al despertar-me, savia distingir los dias feyners del de festa.

Aquell dia no havia tingut, pera mi, solució de continuïtat, si aixís val á dirho, y 'm trovava á la tarde bruscament, sense haver anat á casa á dinar y volguent creure, sens poguerho, qu' eram al dematí.

V

Quan vaig haver besat la mà als méus Pares, que severament me reberen, lo Pare 'm va dir:—«Vagi á dinar y després parlarém vosté y jo.»—¡Quin dinar més trist fou aquell! ¡quin pes més gran tenia al cor! ¡Deu meu,

tenia set anys! altres pesars m' han conturbat: he vist germanets meus anarsen al cel; ab llàgrimes als ulls he recordat lo tresor de sas gracias, las caricias que 'ns feyam, nostres jochs; y entre aquells dolços y ben tristos recorts, sempre s' hi ha barrejat, com pena que crida altre pena, la memoria d' aquell dia.

Ma pobre mare, tant conmoguda com jo, me portava lo dinar; la escudella era espessa y no la volguí; me portá altres viandas, y fins recordo joh, bona mare! que 'm feu algun extraordinari que tampoch vaig poguer tastar.

Me deixá anar á jugar, mes jo no 'n tenia ganas; y al veurem tant quiet, assentat en lo llindar de la porta, venia freqüentment á posarme la má al front, demanantme si tenia mal de cap. Jo temia anarmen al llit; los fantasmas no s' apartavan de ma imaginació... No sé res més.

L' endemá torní á estudi. Durá molt temps que no rebí ni una repensió; vaig guanyar premis per aplicat; lo mestre 'm pegava copets á las galtas, y 'm feu *corrector* y fins crech qu' arrivá á olvidar la mala partida del *mastegot*; si bé jo, en quan li mirava la cara, me 'n havia de recordar á mon despit.

Si altres voltas després poguí quedarme sense dinar ó fins á la *una*, foren, ó per desaplicació meva, ó per culpa d' algun *espieta del portal nou*; pero may més per haver faltat á la consideració y respecte que 's deu al mestre, per més que fos ridicul, ó que 'm pensés qu' era injust, peguísseu ó arbitrari.

EMILI VILANOVA.

Setembre de 1876.

LA NOVELA

I

L fer eix breu estudi de la novela no 'ns proposem altre cosa que unas quantas observacions sobre eix género de literatura, tan estés, tan cultivat, tan apreuhat y al mateix temps tan combatut. Lo renaixement catalá fins are na' viscut més de la poesia que dels treballs en prosa; d' eixos, pochs relativament n' hi há, y si donem una vista al camp de la novela, 'l veurem poch menos que desert, casi bé ningú se 'n recorda: pocas novelas modernas tenim, mes si dirigim nostra vista avans del renaixement podem dir que casi bé no 'n veyem ni mostra. Hora seria ja de que 'ls Jochs Florals procuressen donar impuls á eix género de literatura, oferint algun premi á la millor composició novelesca que 's presenti; algun any s' ha fet, mes no basta.

Un inmens camp hi há per córrer en l' estudi que anem á fer, mes ho limitarem á unas petitas apuntacions, á una especie d' ensaig, tocant apenas uns punts y desarrollant-ne alguns altres que creguem importants. Intentarem destruir primer algunas preocupacions que pesan sobre 'l

gènero de composicions que 'ns ocupa, fent veurer sa utilitat, sa importancia y la íntima relació que té ab las costums dels pobles y las épocas históricas en que ha aparegut.

II

Personas molt respectables han parlat ab prevenció sobre la novela com despreciantla, ja que no anatematizantla, y fins se conta d' en Villemain que no parlava d' ella devant de sos deixebles sens escusarse avans: mes podem dir que aixó son anomalías y que no deuen tenirse en compte. Allá ahont més s' ha atacat la novela ha sigut en lo terrenq moral, y s' ha dit: es immoral y corruptora, ella excita tan fortament las passións qu' arriba á portar fins al vici; en mitx de las flors de l' estil hi creix la malicia, que s' apodera de las tendras inteligencias, arrebasantlos las suaus flors de la ignocencia; ella sols viu de la passió, y entre mitx de la mágica de sas paraulas, arriba á introduhirla al fons del cor.

A tot aixó cal respondre que la novela es lo que 'l novelista, perque aquest allá hi buyda sos sentiments, sas ideas, y si aquestas son malas clar resulta que mala será la novela, y encara no sempre, perque á vegadas lo respecte al públich, la vergonya, que sempre poca ó molta ne queda al cor del home, fan que d' un autór dolent ne surti una obra bona. Lo que 's pot dir es que la novela, per sa mateixa índole, per son carácter, per amotllarse tant bé ab la inteligencia y 'l cor del llegidor, es una arma terrible per causar lo mal en perversas mans posada; mes ¿per aixó s' ha de anatematizar? No. Cap institució que no síguia mala es responsable dels mals baix son mantell comesos, ó de lo contrari ja 's poden comensar á condemnar totas las institucions humanas, perque á la sombra de totas hi ha tret son cap asquerós lo crim.

La novela tan com es capás del mal, tan ho es del bé, lo mateix que 'l talent que l' alimenta, y no 's culpi al

gènere sino als abusos y als qui l'han causat. D'ella ha dit Cèssar Cantú: «Ella va servir á Voltaire y Diderot per arrunar, á Chateaubriand pera reconstruir; fou pintura ab en Walter Scott; epopeya del individualisme sentimental ab *Werther*, *René*, *Clorina*, *Oberman*, *Adolfo*, *Clelia*, y arsénichs de la societat ab en Eugeni Sue.» La novela es un arma poderosíssima, es lo talent posat en acció, y ja se sab lo poderosíssim que aquest es, tan per lo bé com per lo mal.

No ignorém que hi há novelas que desastrosos mals han causat, que han portat lo gèrmen del vici al cor d'ignocents sèrs, y que algunas no convé que de cap modo 's posin en certas mans, lo que sols vol dir que 's proscriguen aquellas y que s' usin ab precaució aquestas altres.

III

S' ha dit, pretenent posar en ridícul las composicions novelescas, qu' era una ocupació indigne 'l passar lo temps en llegirlas, com si fos una cosa indigne lo fixar los ulls, l' atenció, allá ahont s' hi veu la ma del talent, allá ahont per totas parts s' hi veu la realisació de la bellesa; y com si fos cosa indigne del home 'l buscar descans, expansió d' una manera lícita, recreant l' enteniment, saborejant las bellesas que en un llibre hágia sapigut escampar l' ingeni dels autors.

Jamay com á indigne 's podria culpar á una ocupació que ha sigut de tots los pobles, tots los temps y totas las civilisacions. Allá en l' antigua Grecia, veyem que 'ls joves se plauhen en sentir dels llavis dels vells fets fabulosos que 'ls hi recordan antigas glorias: res dirém de Roma, ahont ja 's coneixia la novela: res dels pobles orientals, que baix la sombra de sas palmeras, ab sa ardenta fantasía, inventan narracions ahont hi brilla sa imaginació, y si nostra vista portem á la Edat Mitjana,

veurem brotar per totes parts la novela, veurém en ella cantats los grans fets, hi veurem retratat lo caràcter d'aquella época: avansen los sigles y la novela 's va perfeccionant, y sempre llegida, sempre buscada, y res hem de dir lo que respecte d'ella succeheix avuy.

Tal vegada 'ls detractors de la novela no 's recordan de sa infància; sempre 's veu que quan 'ls noyets jugan vora sa mare, fent mil malifetas, ella no logra detenirlos, no logra ferlos estar aprop seu sino quan promet contarlos una rondalla: allavoras los veureu atents, sembla que ni respirar gosin, per no perdre ni una sola paraula de lo que 'ls hi contan. Quantas vegadas s' haurá vist que á pagés, en las llargas vetlladas d' hivern, se passa l'estona á la vora del foch contant rondallas. Y si 'ns concretém á la ciutat res haurém de dir, porque, ja no la rondalla, las novelas son tan llegidas, que tothom n' es amant.

Res més natural que l' afició á eix género literari; totes las personas hi veuen escenas agradables; allá hi há retratada la familia y la societat que 'ns rodeja.

Lo jove en la novela s' hi veu retratat, allá hi veu son cor en las planas que, ab febrosench dalé, va llegint; hi veu sos somnis de gloria, hi veu sas passions, y li mostra allá 'hont portan lo vici y la corrupció: lo vell hi veu un quadro de sa joventut, lo recort de temps passats. Lo menos instruit hi trova sempre agradables escenas porque son las de sa casa, las de la societat que 'l rodeja; mentres que l' instruit hi veu un plan escullit, una admirable lluyta de sentiments contraposats, hi veu la bellesa per tot arreu escampada: admira allá la obra del talent. De tal manera 's fa agradable, qu' eix tal volta es son principal defecte, 'ns distrau d' ocupacions sérias y més profitosas.

IV

Si tan agradable 's fa la novela, ab moltíssima facilitat se deixa á compendrer lo poch que costará al novelista infiltrar als cors dels llegidors las máximas, las doctri-

nas qu' ell vúlga. D' aquí naix lo gran mal qu' han produhit algunas, ab la mágica de l' estil, ab la lluyta de sentiments s' ha arriuat á dominar la inteligencia y 'l cor humá, l' han arriuat á extraviar, conduhintlo per desastrosos camins. D' aquí naix que moltes vegadas, lo crim, lo vici, l' assassinat, lo suicidi, hajan estat lo resultat de tals obras.

La novela ab sos negres quadros, á vegadas remou en lo cor del home l' odi, y s' aixeca est imponent; ella aconsella la venjansa, y eix desordenat sentiment domina l' ánimo; ella, ab sas voluptuosas escenas, fa que tots los sentits se senten encisats per sa mágica, que 'l cor nedi en un mar de voluptuositat, y arriba á produhir lo desordre, la passió y fins lo vici; altrás vegadas ella fa que l' home s' exalti en sant entussiasme, ab patriótichs sentiments; manté y fa creixer vigorosa nostra fe, fa renaixer la esperança en los més atribulats cors, fa estimar la virtud, y 'ns mostra 'ls desastrosos efectes del vici.

La novela es l' arma que més en joch ha posat la malicia del home; y d' indolencia 's pot culpar als que ab bons desitjos, podent, no l' han feta servir per lo bé.

No despreciable medi es ella pera instruir, ab res com ella 's pot posar en práctica aquell consell d' instruir agradant; ella pot servir pera depositar gota á gota la instrucció en la inteligencia dels que llegeixen: instrucció que costará d' esborrarse, com no s' olvida fácilment la idea del plaher que 'ns l' ha duta.

V

Tal volta la novela es lo género literari que més formas admet; més variació en l' estil; més llibertat en lo plan; unas vegadas se 'ns presenta fácil, senzilla, desarrollantse en una breu relació, altres nos mostra ja un quadro viu, una gran escena, plena de vida é interés, y, per fi, altres idealisant sentiments, nos porta á tal estat que fortament

fa bategar nostre cor, comunicantli 'ls sentiments que fins á tan alt grau ha sapigut alsar. Ja sigui la més senzilla idea, ja un enredat quadro, ja una gran idealisació, sempre son objecte es conmourre lo cor del home, los bells y senzills sentiments, ab la lluyta de una indomable passió, ja ab una ecessiva ternura.

Un género literari que tant vivament exalti l' ánimo, que tant en joch posi 'ls sentiments, que tant descrigui las passions del home, que tan interés sábiga derramar, ja 's compren l' importancia que tindrà en la literatura: la bellesa hi trova lloch en totas sas formas, per més senzilla que sia l' acció, per més elevat que sigui 'l quadro que pinti.

En la novela l' estil literari desplega totas sas galas, desde 'l més senzill, qu' es l' epistolar, fins al més florit y sublime, si bé bó es que 's deixin los dos extrems, prenent un terme mitjá; admet lo més serio y lo més jocós, y d' est últim género no pocas son las novelas que n' hi há; es un dels millors medis de la sátira: ella va immortalisar á Cervantes y de molt va servir al Pare Isla.

VI

Retrato de tota una época, retrato de las costums, lleys, Religió, es la novela, y dirém ab Chateaubriand que «un quadro de la literatura enterament aislat de la historia d' un poble, seria no més un portentós fantasma.» Es á dir, que la literatura está tan relacionada ab lo modo de ser de cada poble, que per totas parts se trasllú, y per cert que la novela no es lo género literari que menos hi está relacionat. Probarém qn' es aixís ab unas quantas consideracions.

Un poema bo es una obra nacional que 'ns dona un retrato d' aquell poble baix qual sombra ha sigut inspirat, y tant es aixís, que sempre l' assumpto d' un poema épich ha de ser nacional; també pot ser d' interés general, com *Lo Parais perdut* de Milton, la *Jerusalem llibertada* d'

en Tasso, pero los tals no son d' una nació, son de tot lo mon. Concretantnos als poemas nacionals direm que pintan un poble, pero sols pintan á grans pinselladas la grandesa, lo poder, l' heroisme d' aquella nació, pero no 'ns descriu sa vida, sas costums; y á més, de poemas épichs bons, pocas literaturas ne tenen.

La historia 'ns pot pintar la grandesa, l' heroïsme, 'ls grans fets, 'ls homes ilustres d' un estat; mes aquí 's queda; no li demaném un quadro verdader de las costums; no baixa fins á tant; descriurá alguns fets que las donan á coneixer, mes no 'ns dará un quadro de familia, un quadro de la ciutat, de poble. Lo mateix dihem d' altres géneros literaris: sols la novela y lo teatre son los pintors de las costums.

Allá ahont no arriba la historia y lo poema épich, allá hi entra la novela; 'ns pinta á vegadas la grandesa d' un poble; pero més nos descriu, si es lícit dirho aixís, la vida íntima del poble, sas virtuts, sas costums, sas debilitats, sos sentiments, sos plahers, nos mostra un quadro complert de sas costums, nos pinta y descriu la vida de familia; encara que moltas vegadas, exagerant, presentan sèrs que pocas vegadas 's trovan en la societat.

Com hem dit, la novela retrata las costums; deu acabar-se ja alló de que la novela y lo teatre son escolas de las costums, cosa que ho diuhen aquells que menos ho creuhen; no ho han sigut may, son un mirall y las retratan tal com están, y algunas vegadas van á buscarlas en lo lloch més asquerós de la societat, abusos que sempre 's cometen y que son imperdonables: més enllá 'ns ocuparém d' eix assumpto, debent ara ocuparnos en senyalar la gran relació que té la novela ab las épocas históricas, concretantnos á Espanya en lo que poguém, donant alguna vistada á Fransa, quan convinga, y ab altres punts quan necessitém senyalar l' origen d' alguna classe de novela.

FRANCESCH RICMAR.

LO LLIBRE VERT

DE

MANRESA

B lo nom de *Llibre de privilegis* ó *Llibre vert*, ó *groch*, ó *vermell*, ó d' altre color, se guardan encara en los arxius dels principals municipis de Catalunya col·leccions diplomáticas que interessan altament á l' Història. No han passat del estat de *códices*. ¡Son *inédits*!

Lo de Manresa es de pergamí en 4.ª major ab cubertas de fusta, clarejadas de plata y folradas de *seda verda*.

La foliació, comensan los diplomas escrits de varias mans, desde la mitat del sigle xiv fins á la fi del xvi. Ocupan 232 fullas, seguidas de 43 en blanch.

Forma lo frontispici una lámina brillantíssima de plata y or. Sota l' elm y escut d' armas reyls, está l' *escut de la ciutat*, ab que l' artista volgué figurar heráldicament lo privilegi de tenir *Llibre vert*, qual privilegi otorgat en Corts catalanas de Barcelona (1358) per lo rey En Pere 'l del *Punyalet*, obre la marxa dels demés. Aquest frontispici, atesa la configuració de l' *escut de la ciutat* y d' altres incidents heráldichs, es obra del sigle xvi ó xvii.

L' autor d' aquesta lámina ho fou probablement del *index* ab lo qual aquella fa pessa preliminar del cos diplomátich.

L' *índex* no sempre segueix l' ordre de foliació y molt ménos lo cronològich. Es infidel no pocas vegadas en lo nom dels *Reys* y en lo número de las fexas. Passa per alt alguns documents.

Desde l' any 1218 fins al 1599, lo códex diplomátich sobredit es lo més preciós tresor monumental de Manresa. Esta gran, il·lustre y riquíssima ciutat, no té encara una Historia digna d' ella. Las estimables obras, que tal assumpto en part ó en tot se proposaren, com las dels PP. Germes y Roig, de D. Víctor Balaguer, Mas y Casas, Torres y Torrents, Cornet y Mas, etc.,¹ s' han trovat desprovistas de lo millor, per no tenir llurs autors á la má una edició crítica y esmerada del *Llibre vert*; la qual actualment y ab la mira de presentarla en la próxima *Exposició universal de París*, no seria gayre difícil ni gravós al municipi manresá costejar ó emprendre. ¿Quí no 's dol de lo que va passar, fa 22 anys á Tortosa?²

Pláume donar al públich una idea senzilla y clara d' aquells diplomas valiosíssims. Molts d' ells fan per il·lustrar, ensemps que la historia, la legislació catalana. La *série cronológica* no 'n seguiré sino despues d' haber proposat la de foliació, en la qual conservaré los títols del *índex vell*, quant sia possible, esmenantne de pas los errors. Primer l' anàlisis, luego la *síntesis*.

¹ MUÑOZ Y ROMERO en son *Diccionario bibliográfico-histórico de los reinos, ciudades, villas, aldeas y santuarios de España*, Madrid 1858 cita únicament las obras del P. Roig y Germes.

² Los conservo en atenció á la utilitat que 'n pot treure l' estudi de nostra llengua. Son viva imatge de la estructura fonética llavors estilada en Manresa. En la *Revue des langues romanes*, tomo de 1872, semblant idea no ha deixat de portar bons fruyts ab la publicació del vell *Inventari* dels arxius que tenia lo Consulat de Montpeller.

TAULA ANALITICA

I. Fol. 1 a.

«Primo un privilegi del Sr. Rey en Pere 3 de alta recordatió, ab lo qual vol que á tots los privilegis continuats en lo *libre vert* sie donada tanta fe com als originals, servat lo modo en dit privilegi contingut.»—Barcelona, 16 Octubre 1358.

Nos Petrus, Dei gratia Rex Aragonum, Valentia, Majoricarum, Sardinie, et Corcica, Comesque Barchinonæ, Rossillionis et Ceritania:

Quia per *Sindicos*, per vos probos homines et universitatem civitatis Minorissæ ad Nos *destinatos pro generali Curia quam in civitate Barchinona Cathalanis noviter celebramus* fuit nobis humiliter supplicatum ut, cum multoties contingat quod pro peragendis negociis universitatis prædictæ et aliis tradantur et concedantur aliquibus singularibus ipsius universitatis quædam ex privilegiis per Nos seu prædecessores nostros indultis et factis universitati jam dictæ, ipsaque privilegia singulares prædicti peractis negociis jam dictis quandoque penes se detineant per tantum temporis quod, per oblivionem aut aliqua, ipsa privilegia amittuntur, quod in non parvum damnum et nocumentum universitatis præfatæ cernitur proculdubio redundare,—dignarum super iis ad occurrendum hujusmodi damno et nocumento de salubri remedio providere;

Idcirco Nos, supplicationi prædictæ annuentes favorabiliter, tanquam Rex predictus et tanquam pater et legitimus administrator inclyti et magnifici Infantis Joannis primogeniti nostre catissimi *Ducis Gerunda Comitisque Cervariæ*, tenore præsentis chartæ nostræ providemus, vobisque dictis probis hominibus et universitati ducimus concedendum quod *amodo* in Scribania publica civitatis prædictæ sit et stet *unus liber pergameneus in quo* per notarios seu scriptores ipsius scribanie scribantur registrentur, cum auctoritate tamen Bajuli dictæ civitatis vel ejus locumtenentis præsentis vel qui pro tempore fuerit, *omnia privilegia per Nos nostroque prædecessores dictæ universitati indulta et concessa ac per Nos et nostros successores etiam concedenda; necnon quæcumque chartæ et litteræ concessionum gratiarum seu provisionum per Nos ac nostros prædecessores nostroque successores factarum vel etiam fiendarum*, decernantes dicto tenore ac etiam statuentes quod omnibus et singulis

privilegiis concessionibus gratiis ac provisionibus nostris, *quæ in dicto libro scriptæ ac registratæ cum autoritate prædicti Bajuli Minorissæ vel ejus locumtenentis reperientur*, præbeatur atque adhibeatur ab omnibus plenaria fides, tanquam suis *originalibus* chartis et litteris, et totidem in judicio et extra obtineant robur et etiam firmitatem.

Mandamus itaque Procuratori nostro generali ejusque vices gerenti in Cathalonia, necnon Vicario Bagiarum Bergæ ac Bergitani ac Bajulo dictæ civitatis ceterisque universis et singulis officialibus nostris præsentibus et futuris, quod hujusmodi provisionem concessionem et declarationem nostras vobis dictæ universitati teneant firmiter et observent, et non contra veniant nec aliquem contra venire permittant aliqua ratione.

In cujus rei testimonium præsentem inde fieri jussimus nostro pendenti sigillo munitam. Data Barchinona sexta decima die Octobris anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo octavo, nostrique Regni vicesimo tertio.

II. Fol. 1 b.

«Item altre privilegi del Sor Rey en Jaume, que de questes e talles communes e altres coses ordenades per los Consellers no sen puguen fer appellacions, y no sien admeses; y en cas de admissió sien declarades nulles.»—Barcelona, 1 Setembre 1323.

III. Fol. 2 a.

«Item un privilegi del Sor Rey en Jaume, ab lo qual declare los lochs de Boxadors y de Çallaumera esser de la veguería de Manresa.»—Barcelona, 12 Setembre 1311.

IV. Fol. 2 b.

«Item altre privilegi del dit Sor Rey que lo carceller no pugue haver, sino quatre diners per dia, de pus enprés.»—Tortosa, 18 Febrer 1316 (*v. est.* 1315).¹

En aquest diploma Manresa es anomenada *ciutat*.

¹ Sabut es que fins á l' any 1350, los documents reys d' aquest sigle y del anterior estan fetxats per lo comput de l' Incarnació, *6 vell estil*, qui respecte del nostre compta *un any ménos desde 'l 1 de Janer fins al dia 24 de Mars inclusive*.

V. Fol. 2 b.

«Item altre privilegi del Senyor Rey Alfonso, que la ciutat es francha de cena en absentia del Senyor Rey.»—Manresa, 13 Mars 1288 (*v. est.* 1287).

De lletra relativament moderna está desfigurat ó mal esmenat lo calendari ó fetxa del document.

VI. Fol. 3 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey en Jaume que en la dita ciutat sia retorn de fira.»—Barcelona, 26 Agost 1311.

Tráctashi de las *firas anuales*, que comprenian deu dias á partir de la festa de Sant Andreu. Manresa es anomenada *vila*: «Ad humilem supplicationem nobis factam per probos homines et universitatem Minorise, volentes *dictam villam suscipere incrementum* concedimus quod in Minorisa sit returnum fire seu nundinarum, quod returnum fire seu nundinarum celebretur anno quolibet perpetuo in dicto loco, in festo sancti Andree, et incipiat in dicto festo, et duret dictum returnum per decem dies continue sequentes, ita quod omnes venientes ad dictum returnum cum omnibus rebus et bonis eorum sint salvi et securi.» Firman despres del Rey com testimonis, entre altes, Don Guillem de Rocabertí, arcabisbe de Tarragona, y Don Ramon Despont, bisbe de Valencia. No es estrany, atés que al mateix temps se celebravan Corts catalanas en Barcelona.

VII. Fol. 3 b.

«Item un altre privilegi que los Consellers pugen elegir una persona per levar los talls é executar los manaments dels Consellers conforme narra dit privilegi.»—Barcelona, 1 Novembre 1323.

VIII. Fol. 4 a.

«Item un privilegi del Senyor Rey en Jaume que los térmens de Cohaner, Torroella y Castelledral son de la veguería de Manresa.»—Barcelona, 19 Abril 1315.

IX. Fol. 4 b-5 b.

«Item un privilegi del dit Senyor Rey sobre divers usos y franquesas de la ciutat. Es á modo de capítols.»—Barcelona, 22 Maig 1315.

Notable per á restablir ó averiguar lo códich dels *Manresans Usatges*.

X. Fol 5 b.

«Item altre privilegi del dit (no tal; es de Pere III) Senyor Rey que lo mostaçaph de Manresa ha semblant poder, qual han los mostaçaphs de Leyda y Valencia.»—Gandesa, 10 Juny 1337.

XI. Fol. 6 a.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey que lo Consell pugue comanar á la persona volrrá lo offici de mostaçaph á trienni.»—Calaf, 10 Febrer 1359.

XII. Fol. 6 b.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey (Jaume II) sobre los obrers.»—Barcelona, 29 Octubre 1323.

«...concedimus quod ipsi (consiliarii et jurati civitatis) anno quolibet eligant duos probos homines ex se, qui certa opera publica et comunia dicte civitatis, veluti vias publicas, platheas, cloaques publicas et similia, intendant et fieri et exequi faciant.»

XIII. Fol. 7 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey en Jaume; ab lo qual stablí á la ciutat les corredures de totes coses venals é crides dels viacens de míg morabetí, y per entrada tres mils sous.»—Tortosa 18 Febrer 1316 (*v. est.* 1315).

XIV. Fol. 7 b, 8 a.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey que ningú, sino es de la parochia, ó ciutat, ó bany de Manresa, gose metre ví ó venema en aquella.»—Barcelona, 26 Agost 1311.

Manresa hi es anomenada *vila*.

XV. Fol. 8 a.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey que als ciutadans e altres de la ciutat de Manresa nó sien ni puguén ésser per neguns fets penorades cavalcaduras, armes, vestidures, ni caxes, ni lits, ni altres coses á ciutadans penorar scusades.»—Manresa 22 Abril 1315.

Lo Rey revindica á Manresa en eix document son antiquíssim títol de *ciutat*, referintse particularment al diploma XXIII d' aquesta série.

XVI. Fol. 8 b-10 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey Pere sobre la facultat de fer llenya (que) en lo bosch de la Guardia es, y la concordia sobre açó feta.»—Barcelona, 17 Setembre 1342.

La concordia, á que 's refereix lo document, fou feta en *La Guardia*, á 16 Febrer 1313 (*v. est* 1312)

XVII. Fol. 11 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey Jaume, que los ciutadans puguén defendre penyores los sien stades mesos per diners hajén prestats.»—Vilafranca del Panadés, 4 Octubre (1218).

No porta l' any; però essent, com es, firmat per *Don Jaume rey d' Aragó, comte de Barcelona y senyor de Montpeller, Don Sanxo, son oncle, y Don Guillem de Cardona*, no pot menos de referirse á las Corts Catalano-aragonesas de Vilafranca del Panadés, qual constitució *de pau y de treva* (24 Juny 1218) está en lo volum III, llibre X, títol 3, de nostre Códich legislatiu. Esta constitució expresa clarament que *las ciutats y vilas reys* tingueren en aquellas Corts representació. Manresa no hi va faltar.

XVIII. Fol. 11 a, b.

«Item altre privilegi que los ciutadans de Manresa pèr ningun fet ni qüestió no puguén ésser trets en judici fora

la dita ciutat, ni penyorats ni marchats per deute, pus no fos principal ó fermansa.»—Barcelona, 4 Agost 1252.

En aqueix document encara es anomenada *vila* Manresa.

XIX. Fol. 12 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey Alfonso, que per lo imposament de la impositió en dita ciutat no sie fet perjudici als privilegis de dita ciutat, usos y libertats de aquella.»—Montblanch, 23 Agost 1333.

La imposició per armar galeras contra 'ls moros de Granada habian acordat las Corts de Montblanch.

XX. Fol. 12 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey Pere sobre la fira y guiatge de aquella.»—Barcelona, 11 Janer 1284 (*v. est. 1283*).

Manresa hi es anomenada *lloch*. Las firas anuals debian durar 8 dias á partir del de la festa movable de l' Ascensió.

XXI. Fol. 12 b.

«Item altre privilegi del dit (no es Pere II, sino III) sobre los matrimonis en la dita ciutat fahedors, e de les penes dels contrafahents á dit privilegi.»—Barcelona, 25 Agost 1362.

XXII. Fol. 12 b.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey sobre los quatre milia sous de violari, en los quals la ciutat se obligave per lo Senyor Rey é eren dels set milia sous de la quistia real.»—Barcelona, 3 Mars 1343 (*v. est 1342*).

XXIII. Fol. 13 a, b.

«Item altre privilegi del Senyor Rey ab lo qual Manresa es feta ciutat.»—Manresa, 22 Abril 1315.

Lo Rey no fa precisament ciutat á Manresa. Regoneix que ho ha sigut de temps inmemorial, y mana extirpar l'

abús introduhit per alguns curials en la expedició de algunes lletres reials titulant á Manresa *vila*, com ja ho habem observat en los documents XIV y XVIII. cf. XX, XXXI, XXXVI.

XXIV. Fol. 13 b, 14 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey en Pere, ab lo qual consent que la ciutat pogués imposar certes impositions en favor de la guerra contra lo Rey dels Marrochs y moros.»—Barcelona, 10 Desembre 1340.

Confirma s' ab est document lo que tan bé han deixat assentat los Srs. Coroleu y Pella sobre las Corts Catalanas d' aquell any.

XXV. Fol. 14 a-20 a.

«Item altre privilegi del dit (es Pere II) Senyor Rey sobre lo sagrament prestador per los veguers y també per los juheus.»—Barcelona 21 Desembre 1283.

Lo document expressament se diu *fet en Corts*. Correspon en la part relativa als veguers á la constitució catalana del llibre I, títol XLVIII-8. En la part que pertany als juheus ratifica lo acordat per Jaume I. Sobre sa importancia històrica y legislativa, vegis lo document LIV.

XXVI. Fol. 20 b.

«Item una provisió del Reverendíssim Senyor en Galceran bisbe de Vich, que ningú de ciutat pugue esser tret fora lo deganat.»—Manresa, vigilia de Pentecostes (14 Maig) 1334.

La provisió episcopal conté l' excepció «*nisi de expresse nostro mandato.*»

XXVII. Fol. 20 b.

«Item altre privilegi del dit (Pere III) Senyor Rey, que ningú no pugue esser conseller de la ciutat, sino es natural de aquella, ó per sinch anys continúos no ha tingut son domicili en ella.»—Barcelona, 25 Agost 1362.

XXVIII. Fol. 21 b.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey que ningú, que no tingui tot son domicili en Manresa, no mete vi ni venema en ciutat.»—Barcelona 30 Maig 1344.

XXIX. Fol. 21 b.

No está registrat en l' index. Atorga 'l Rey que no puguin esser consellers de Manresa 'ls escribans públichs de la mateixa ciutat ni 'l procurador fiscal.—Barcelona, 25 Agost 1362.

XXX. Fol. 22 a.

«Item altre privilegi del dit Senyor Rey, ab lo qual done poder de imposar bans contra aquells qui treballen en la *sequia* y prenen fruytas de terras de altri.»—Barcelona, 8 Octubre 1358.

XXXI. Fol. 22 b-27 a.

«Item altre privilegi del Senyor Rey en Jaume sobre la venda del Bovatge (Erbatge y Terratge).»—Barcelona 4 Febrer 1300 (*v. est. 1299*).

Obtingut en las Corts de Barcelona per los *síndichs de Manresa* Ramon de Morera y Ramon de Aymerich. En l' Arxiu del Escorial, hi ha copia de las constitucions de aquellas Corts en sessió celebrada en lo convent de Sant Francesch á 4 de Febrer 1300 (*v. est. 1299*). L' error de Feliu, assignant en lo mateix any *Corts en Lleyda* ha provingut de la mala intel·ligencia que l' edició oficial de nostras constitucions ha donat (ll. iv, tit. xvi 6) á la declaració del Rey feta solament *ab consell de juristas* en Lleyda, 18 Juny 1300, sobre un acte de la Cort ja closa de Barcelona. Aquestas equivocacions furmiguejan en varios escriptors. Villanueva en son *Viaje literario*, (xviii, 4) 'n cita una semblant á la que censuro, demostrant que 'l bisbe de Barcelona Don Bernat Peregrí morí á 24 de Mars 1300 (*v. est. 1299*)

Manresa en aquest document també 's titula *ciutat*.

FIDEL FITA.

(Seguirá.)